

INOVACIJA KAO FAKTOR STICANJA KONKURENTSKE PREDNOSTI NA TRŽIŠTU ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA

Doc. dr. Olgica Nestorović, email: olgica.n@yahoo.com

Internacionalni Univerzitet Travnik u Travniku, Bosna i Hercegovina

Doc. dr. Dušan Aničić, email: anicic.dusan@yahoo.com

Fakultet za ekonomiju i finansije, Univerzitet Union-Nikola Tesla, Beograd

Sažetak: Autori će u ovom radu analizirati konkurentsku prednost na tržištima zemalja Zapadnog Balkana i predstaviti inovaciju kao značajan faktor koji može umnogome uticati na unapređenje postojeće konkurentske prednosti ovih zemalja. Inovacije u formi digitalizacije predstavljaju motor njihovog dinamičnog privrednog rasta. Ostvarivanje konkurentske prednosti je neophodnost uspešnog poslovanja svake savremene kompanije, pa time njeno stvaranje i održavanje predstavlja centar efektivnog i efikasnog razvoja preduzeća. Postizanje, održavanje i unapređivanje konkurentskih prednosti kompanija predstavlja *conditio sine qua non*. Inovacije, tehnološke i konkurentske prednosti su povezane složenim i multidimenzionalnim odnosima. Inovacija danas nije vezana samo za tehničku sferu primene u proizvodnim procesima, već se njena primena podrazumeva na širem polju privrede i društva. Ona je zamenila cenu kao značajan faktor koji utiče na plasiranje proizvoda ili usluga na tržištu, a koji je istovremeno i izvor za sticanje konkurentske prednosti. Privredni subjekti treba prvenstveno da dostignu određeni stepen na planu nacionalne konkurentske osposobljenosti, što im daje inicijalnu snagu za praćenje efikasnosti i sučeljavanje sa stranom konkurencijom.

Ključne reči: konkurentska prednost, Zapadni Balkan, inovacije, privredni rast

INNOVATION AS A FACTOR OF RECRUITING COMPETITIVE ADVANTAGES IN THE WESTERN BALKANS TRADE MARKET

Abstract: In this paper, the authors will analyze the competitive advantage in the markets of the countries of the Western Balkans and present innovation as a significant factor that can greatly influence the improvement of the existing competitive advantage of these countries. Innovations in the form of digitization represent the driver of their dynamic economic growth. The achievement of a competitive advantage is the necessity of successful business of every modern company, and thus its creation and maintenance is the center of effective and efficient development of the company. Achieving, maintaining and improving the competitive advantages of a company is a *conditio sine qua non*. Innovation, technological and competitive advantages are associated with complex and multidimensional relationships. Innovation today is not only related to the technical sphere of application in production processes, but its application is implied in the wider field of economy and society. It has replaced the price as a significant factor that influences the placement of products or services on the market, which is at the same time a source for gaining competitive advantage. Businesses should primarily achieve a degree of national competency competence, which gives them initial strength to monitor efficiency and confront with foreign competition.

Key words: competitive advantage, Western Balkans, innovation, economic growth

1. Uvod

Pitanje konkurentnosti je danas ključno za ostvarivanje kvaliteta održivog razvoja u ekonomskoj sferi. Odgovor se nalazi u načinu korišćenja raspoloživih resursa i zadovoljstvu korisnika proizvoda ili usluga. Konkurentnost ekonomija na globalnom nivou samo pokazuje koliko su pojedine nacionalne ekonomije spremne da se suoče sa pozicijom lidera u ostvarivanju svojih inovacija. Jedino su ekonomije zasnovane na znanju i inovacijama te koje omogućavaju prosperitet šire društvene zajednice.

Preduzeća koja ozbiljno shvataju svoju poziciju na tržištu i brzinu kojom tu poziciju mogu da promene, bilo u pozitivnom ili negativnom smeru, moraju se takmičiti upravo u inovativnom razmišljanju i poslovanju.

2. Inovacija kao neophodnost savremenog poslovanja

Privredni subjekti koji imaju nameru da budu konkurentni na tržištu i da se prilagođavaju savremenim uslovima poslovanja, moraju razvijati i segment koji se odnosi na inovacije. One nisu samo deo poslovne strategije preduzeća, već se mogu posmatrati i sa makroekonomskog stanovišta, tj. sa aspekta jedne nacionalne ekonomije.

Danas se način poslovanja ubrzano menja, preduzeća postaju internacionalna, tržište se proširuje izvan okvira jedne nacionalne ekonomije, jednom rečju dolazi do globalizacije svetske privrede. U globalnoj ekonomiji, nacije se bore za globalni prosperitet i shvataju da ključnu ulogu u podsticanju prosperiteta igraju inovacije. To praktično znači da je potrebno konstantno se prilagođavati novonastalim uslovima poslovanja, menjati, poboljšavati, unapređivati određene ideje, postupke, dobra i usluge i sve to primeniti na pravi način tako što će se stvarati održivi poslovni koncept (Bobera, 2010).

Inovacija se može opisati kao transformacija postojećih uslova u željene uslove (Kao, 2007). Stvaranjem željenih uslova, usluga, proizvoda, strategija, stvara se mogućnost za ekonomski rast, rast zaposlenosti i dohotka, poboljšanje kvaliteta života kao i konkurentnosti nacije. Praksa je pokazala da je inovativan način poslovanja mnoge firme doveo do značajnog napretka kako na domaćem tako i na svetskom tržištu. To dovodi do brojnih prednosti za celokupnu zemlju u kojoj se određeno preduzeće nalazi, iz čega se može zaključiti da je inovacija ta koja podstiče dugoročni ekonomski rast i razvoj jedne zemlje.

Slika 1. Inovacije – „pametan grad“

Ilustracija (Foto: jamestoehart/shutterstock.com)

Inovatori ostvaruju brojne prednosti za sebe, za svoju državu, dok oni koji zaostaju u inovaciji gube svoje mesto na tržištu u odnosu na konkurenciju, koja je danas najčešće globalna. Jasno je, inovaciona prednost utiče kako na ekonomski opstanak firme tako i na celokupnu nacionalnu ekonomiju (Atkinson, 2014).

3. Inovacija kao konkurentska prednost

U savremenim uslovima poslovanja do izražaja dolazi ekonomija znanja odnosno informacije i tehnologije koje savremenim organizacijama pružaju mogućnost uspešnog poslovanja. Umesto finalnog proizvoda, na čemu su organizacije ranije bile posvećene, sada je akcenat na izgradnji tehnološke kompetentnosti, kao kritičnog faktora uspeha u savremenim tržišnim uslovima poslovanja (Dixon, 2011).

Današnja tehnologija podstiče ekonomsku saradnju. Razvojem sopstvenih kompetentnosti preduzeće dobija mogućnost da se uključi u okruženje kroz poslovne mreže i alijanse, što mu omogućava bolju raspodelu resursa i razmenu znanja i informacija u okviru unutrašnje organizacione strukture poslovanja (Petković i „i.sar.“2011). Mrežna povezivanja među savremenim organizacijama orijentisanih na zajedničku saradnju, koordinaciju i interese, mnogo lakše obezbeđuju konkurentsku poziciju na tržištu. Moć i odgovornost u ovakvim mrežnim povezivanjima su horizontalno raspoređeni, i dolazi do razmene informacija, znanja, kao i iskustva i veština, kroz bolju ljudsku povezanost, kao npr. istraživača i inženjera sa dobavljačima, naučnim institutima i sl. (Herbert, 1984). Stvara se nova ravna organizaciona struktura koja omogućava razmenu stručnog kadra i povećan transfer znanja (Radović i „i.sar.“2012).

Znanje kao resurs ima značajan uticaj na sve segmente privrede i društva, na nacionalnom i globalnom nivou. Danas, uloga znanja i upravljanja znanjem postaje sve veća i značajnija, postavljena kao ključno stratejsko pitanje svake savremene kompanije koja obezbeđuje konkurentsku prednost na tržištu (Porter, 1986). Danas, velike razvijene organizacione strukture objedinjuju sektor za istraživanje i razvoj sa ostalim segmentima, a posebno se naglašava značaj savremene tehnologije.

Globalni indeks čiste inovativne tehnologije istražuje i analizira stanje čiste inovativne tehnologije u preduzetničkim kompanijama u usponu na osnovu kojeg se određuje usmerenje kompanije u budućem periodu. Ovaj indeks posebno obraća pažnju na inovativno održive posebno energetske i tehnološke kompanije.

Izgrađen je od četiri grupe indikatora:

- Opšti pokretač inovacija (opšti inovacioni inputi i preduzetnička kultura);
- Specifični inovacioni pokretači (politike vlade, državni izdaci istraživanja i razvoja, pristup privatnim finansijama, infrastruktura za obnovljive energije, čiste industrijske organizacije);
- Dokaz o stvaranju čistih inovativnih tehnologija (privatne investicije u ranom stadijumu, kompanije sa visokim uticajem i patenti životne sredine) i
- Dokaz o komercijalizovanim čistim inovativnim tehnologijama (prihodi kompanije, obnovljivi izvori energije, zaposleni, izlazi i kasna faza investicija i navedena tehnološko inovativna preduzeća) (Cvetanović & Novaković, 2014).

4. Inovativnost na globalnom nivou

Inovacije su danas prepoznate kao ključni pokretač ekonomskog rasta i razvoja, kako na nivou preduzeća, tako i na nacionalnom i globalnom nivou.

Polazeci od mikro nivoa, najvažniji zadatak za sva uspešna preduzeća jeste kako steći i održavati konkurentsku prednost. To znači biti u boljem položaju i stvarati veću vrednost u odnosu na neko drugo preduzeće koje posluje u istoj oblasti. Upravo to takmičenje sa drugim preduzećima dovodi do podsticanja stvaranja boljih, inovativnijih proizvoda i usluga i eliminisanje svega što bi moglo biti prepreka konkurentnijem poslovanju (Kozomara, 1994).

Situacija je ista i na makro nivou, države se takmiče za globalnu konkurentsku poziciju i to na različite načine. Sa razvojem informacionih tehnologija, širenjem tržišta, njihovom liberalizacijom dolazi do promene izvora konkurentske prednosti i sve se svodi na transformacije i inovacije. Najpre iskorišćavanje inovacionih kapaciteta cele jedne države. Potrebno je kreirati nove i kvalitetnije proizvode i usluge, uvećavati intelektualni kapital, na osnovu kojeg se lakše dolazi do novih ideja i inovativnih sposobnosti, stvarati novu tehnologiju koju konkurentske države ne mogu ponuditi u kompetitivnom obliku (Jovičić & Mirković, 2016).

Inovaciona sposobnost određene zemlje se najčešće posmatra kroz ključne indikatore od kojih su najvažniji: visoko obrazovanje, broj istraživača po glavi stanovnika, visina javnog i korporativnog nivoa istraživanja i razvoja, preduzetništvo, porezi na firme, jednostavnost poslovanja, stepen ostvarenja inovacija, rast BDP-a, strane direktne investicije, produktivnost i dr. Inovaciona sposobnost važna je za konkurentnost određene zemlje na globalnom nivou. Potrebno je neprestano ulagati u inovacije, kako bi se celo društvo razvijalo na globalnom nivou.

Glavni pokazatelj nivoa uspešnosti jedne zemlje jeste nivo produktivnosti odnosno konkurentnosti, zbog čega se posebna pažnja posvećuje merenju konkurentnosti zemalja. Kako se danas sve posmatra i meri znatno šire, tačnije na globalnom nivou tako se i prava konkurentska pozicija određene zemlje može utvrditi tek kada se meri na osnovu Globalnog indeksa konkurentnosti (Global Competitiveness Index – GCI). Svetski ekonomski forum (The World Economic Forum – WEF) je formirao Globalni indeks konkurentnosti, kako bi merio i analizirao mikro i makroekonomске temelje nacionalne konkurentnosti i to na osnovu 12 stubova važnih za određenu državu i njenu konkurentnost:

1. Institucije;
2. Infrastruktura;
3. Makroekonomsko okruženje;
4. Zdravstvo i osnovno obrazovanje;
5. Visoko obrazovanje i stručna obuka;
6. Efikasnost tržišta roba;
7. Efikasnost tržišta rada;
8. Razvoj finansijskog tržišta;
9. Tehnološka spremnost;
10. Veličina tržišta;
11. Poslovna sofisticiranost i
12. Inovacije.

Od posmatranih zemalja, najveće povećanje vrednosti Indeksa globalne konkurentnosti (IGK), računato prema novoj metodologiji, zabeležila je Srbija sa rastom indeksa za 1,7 poena na trenutnih 60,9 poena od maksimalnih 100. Vrednost koju je zabeležila Srbija je blago iznad prosečne vrednosti IGK za sve zemlje u uzorku. Značajnu promenu zabeležile su i Crna Gora, Bugarska, Rumunija i Slovenija u intervalu 1,1-1,7 poena u odnosu na preračunate rezultate iz prošle godine.

Tabela 1. Indeks globalne konkurentnosti (2017-2018.)

	2017	2018	Promena u odnosu na prethodnu godinu
Albanija	57,3	58,1	↑
Bosna i Hercegovina	54,5	54,2	↓
Bugarska	62,4	63,6	↑
Hrvatska	60,1	60,1	-
Mađarska	63,4	64,3	↑
BJR Makedonija	n/a**	56,6	-
Crna Gora	58,2	59,6	↑
Rumunija	62,2	63,5	↑
Slovenija	68,5	69,6	↑
Srbija	59,2	60,9	↑

Izvor: WEF 2018.

**Uслед nemogućnosti da se prikupe podaci za BJR Makedoniju u 2017. godini vrednosti indeksa nije obračunata za ovu godinu

Značajan doprinos rastu Indeksa globalne konkurentnosti (IGK) za Srbiju u ovoj godini duguje se i stubu koji posmatra sposobnost privrede da generiše nove inovacije. Srbija je na nivou pojedinačnih stubova ostvarila najnižu vrednost baš kod ovog stuba od 39,7 poena, što je inače slučaj i za većinu drugih privreda usled čega je ovo stub sa najnižom vrednošću od 42,3 poena za prosek 140 posmatranih privreda. U slučaju Srbije, svi indikatori unutar ovog stuba su ostvarili bolje ocene u odnosu na prethodnu godinu. Najveći napredak ostvarili su indikatori koji prate broj međunarodnih kopronalazaka, broj prijavljenih patenata i nivo izdataka na istraživanje i razvoj u procentu od BDP-a, što su objektivno uporedivi „tvrdi“ podaci.

Takođe su dobijene i osetno više ocene iz ankete EOS na pitanja o razvijenosti klastera u privredi i stepena kooperacije između zaposlenih, preduzeća i univerziteta. Uprkos najnižoj vrednosti IGK na nivou ovog stuba, Srbija je ipak unapredila svoju poziciju za devet mesta i nalazi se na 56. Mestu od 140 zemalja. (WEF, 2018).

Tabela 2. Vrednost IGK po stubovima konkurentnosti (2017-2018.)

	2017	Promene	2018	
1. Institucije	53,0	■	51,6	Podržavajuće okruženje
2. Infrastruktura	71,9	■	73,0	
3. Usvajanje IKT-a	55,3	■	56,9	
4. Makroekonomska stabilnost	70,0	■	75,0	
5. Zdravstvo	80,9	■	81,5	Ljudski kapital
6. Veštine	65,7	■	67,5	
7. Tržište dobara	54,7	■	56,5	Tržište
8. Tržište rada	60,5	■	61,5	
9. Finansijski sistem	51,9	■	55,9	
10. Veličina tržišta	50,2	■	50,7	Ekosistem inovacija
11. Dinamika poslovanja	59,3	■	60,9	
12. Sposobnost za inoviranjem	37,1	■	39,7	

Izvor: WEF 2018.

5. Globalni Indeks Inovativnosti

Usled rastuće svetske populacije, brže urbanizacije i industrijalizacije, potražnja za energijom dostiže sve veći značaj. Viši nivoi tehnoloških i ne-tehnoloških inovacija su potrebne da bi se ova potražnja za energijom ispunila, kako u proizvodnji i jačanju energetskeg sektora u vidu stvaranja alternativnih izvora energije, pametnih mreža i novih naprednih energetskih tehnologija za skladištenje, tako i na strani potrošnje u vidu izgradnje pametnih gradova, domova i zgrada, energetske efikasne industrije, kao i transporta i buduće mobilnosti. Inovacija igra ključnu ulogu u oba ova segmenta, i na strani proizvodnje i na strani potrošnje energije. Međutim, tehnološka inovacija nije jedino rešenje. Potrebno je dostići i određene promene u društvu, kroz norme i kulturu ponašanja i sagledavanja budućih dešavanja na nov, savremen i inovativan pristup (GII, 2018).

Tabela 3. Globalni Indeks Inovativnosti za 2018. godinu za zemlje Zapadnog Balkana

Naziv zemlje	Rezultat	Rang zemlje
Crna Gora	44,75	32
Srbija	43,50	33
Bosna i Hercegovina	41,57	35
Albanija	41,53	36
Makedonija	40,74	37

Izvor: https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/gii_2018-report-new.pdf [pristup 24.04.2019.]

Na osnovu napred navedenih pokazatelja koji su dati u Tabeli br. 3, može se primetiti da postoji veoma mali raspon u pogledu inovativnosti za posmatrane zemlje, što dokazuje da su zemlje Zapadnog Balkana na veoma sličnom nivou tehnološkog razvoja. Od 126 zemalja koje su analizirane, ove zemlje se kreću u rang od 32-37.

6. Nove tehnologije – ulaganje u budućnost

Procenjuje da se će do 2050. godine čak 70% stanovništva živeti u gradovima, a primena savremenih informaciono-komunikacionih tehnologija mogla bi značajno da olakša svakodnevno funkcionisanje i primenu gradskih servisa i usluga. Sve je više svetskih metropola

koje već koriste ili se užurbano pripremaju da primene rešenja za razvoj koncepta „Pametnih gradova“, a preduslov za to je masovna digitalizacija svih gradskih funkcija i poslova.

Ulaganja gradova u pametne (smart) tehnologije rastu gotovo eksponencijalno, i očekuje se da u 2018. premaše 100 mlrd USD. Procene su da će do kraja 2019. godine doneti gradovima ekonomsku vrednost četiri puta veću od uloženog i zato je neophodno da lokalne samouprave prate svetske trendove, jer su uštede višestruko veće od investicija. Ističe se primer zanimljivog projekta "Internet sela" koji je za manje od 10 godina povećao upotrebu kompjutera na selu sa 37 na 72%, a korišćenje interneta sa 9% na 66% i praktično pružio šansu lokalnom stanovništvu da putem e-trgovine plasira proizvode i tako se ekonomski osnaži.

Koncept pametnog grada predstavlja integraciju pametnih tehnologija (automatizacija, daljinski nadzor i upravljanje) u sve gradske infrastrukturne sisteme, poput saobraćaja, energetike, vodosnabdevanja, telekomunikacija.

Slika 2. Inovativni način delovanja

Foto: jamesteohart/shutterstock.com

7. Zaključak

Poslovanje u savremenim uslovima zahteva inovativan način razmišljanja, delovanja, poslovanja i funkcionisanja. Inovacija predstavlja glavni faktor ostvarenja konkurentske prednosti, a kako se danas sve posmatra na globalnom nivou, tako se i inovacija i konkurentnost posmatraju globalno. Jasno je, najvažniji zadatak za svaku državu i privredu koja želi napredovati jeste kako steći i održati konkurentsku prednost tj. biti u boljem položaju i stvarati veću vrednost u odnosu na neko drugo preduzeće, privredu i celu državu. To zahteva konstantno napredovanje, inoviranje i postizanje značajnih rezultata u svom segmentu poslovanja. Zbog toga su inovacija i konkurentska prednost veoma povezane. Konkurentska prednost se, danas, najčešće postiže i održava stvaranjem inovativnog načina poslovanja, zbog čega se javlja sve veća potreba za merenjem inovativnosti jedne privrede.

Što se tiče zemalja Zapadnog Balkana, postoji veoma mali raspon u pogledu inovativnosti za posmatrane zemlje, što dokazuje da su zemlje Zapadnog Balkana na veoma sličnom nivou tehnološkog razvoja.

Tendencija je da se integrišu „pametne tehnologije“ u vidu informaciono-komunikacionih tehnologija koje su povezane kroz digitalizaciju u svim segmentima poslovanja, što značajno doprinosi ubrzanom privrednom rastu i razvoju, kako na lokalnom, tako i na nacionalnom i globalnom nivou.

8. Literatura

- [1] Atkinson, D. R., Ezell, J. S., (2014.) *Ekonomika inovacija, Utrka za globalnu prednost*, Neum, str. 131-135.
- [2] Bobera, D., *Preduzetništvo*, Univerzitet u Novom Sadu, Ekonomski fakultet Subotica, Subotica, 2010., str. 48.
- [3] Cvetanovic, S., Novakovic, I., (2014.) Inovativnost i održiva konkurentnost, Filozofski fakultet Niš, str. 119-140.
- [4] Dixon, R., (2011)., Big data: The next frontier for innovation, competition and productivity, McKinsey Global Institute
- [5] Herbert, T.T. (1984) Strategy and Multinacional organizational structure: An Interorganizational relationship perspective, *Academy of Management Review*, Vol.9, No 2, p.p.259-271
- [6] Porter, M.E. (1986). Changing Patterns of International Competition, *California Management Review*, Winter, Vol XXVIII, No 2, p.p.9-40
- [7] Petković, M., & Aleksić Mirić, A., (2011). Uticaj informacione tehnologije na organizacioni dizajn i zaposlene. Operacioni menadžment u funkciji održivog ekonomskog rasta i razvoja Srbije (2011-2020), Beograd, Fakultet organizacionih nauka, str. 575-585
- [8] Radović, D., Gavrilović, I., Topalović, M., (2012)., Organizacioni dizajn i veštine menadžmenta kao faktora uspeha organizacije, X Naučna konferencija „Na putu ka dobru znanja“, zbornih radova, Sremski Karlovci, Fakultet za menadžment, str. 267-281
- [9] Kozomara, J., (1994.) Tehnološka konkurentnost, Ekonomski fakultet Beograd, , str. 50.
- [10] Kotlica, S., Rankov, S., (2014) *Uticaj inovacija i tehnologija na konkurentnost savremenog poslovanja*, Megatrend univerzitet, Beograd, 2014., str. 5-7.
- [11] Jovičić, M., & Mirković, M., (2016). Inovacije i konkurentnost na globalnom nivou, *Novi ekonomist*, str. 65-72
- John Kao, *Innovation Nation* (New York: Free Press, 2007)
- [12] https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/gii_2018-report-new.pdf [pristup 24.04.2019.]
- [13] <https://www.ekapija.com/news/2334974/inovacije-ubrzavaju-razvoj-gradske-infrastrukture-pametne-tehnologije-donose-gradovima-cetvorostruku-vrednost-ulozenog>
- [14] https://www.fren.org.rs/sites/default/files/articles/attachments/KONKURENTNOST%20SRBIJE%20ZA%202018.%20GODINU_0.pdf [pristup 20.04.2019.]